

מה הפך את אלמה מאהלר למגנט לגאונים? לעלמה שגוסטב מאהלר לא יכול בלעדיה, למחזרת שוולטר גרופיוס לא יכול לסרב לה, למאהבת שפרנץ ורפל נאף איתה עוד לפני שנישאו, למוזה שאוסקר קוקושקה יצר בובה בצלמה? אירוע תאטרון מרעיש, על פי מחזה של יהושע סובול, לא סיפק לשרית פוקס פתרונות, להפך. אין פלא שהפך להצגת פולחן

לדעת אישה

שרית פוקס, אוסטריה
צילום: לוקאס הולר



"אלמה", מסע תאטרלי בעקבות אלמה מאהלר שהיתה אהובתם (ולפעמים גם אשתם) של ארבעה יוצרים גאונים במהלך המאה ה-20, הוא אחד האירועים האמנותיים המהממים והפראיים שייצא לכם אי פעם לראות. אבל אולי אני לא העדה הכי מהימנה לרווח על סערת הנפש שמעורר האירוע שכתב יהושע סובול וביים פאולוס מנקר האוסטרי, שכן נאנסתי בסצנת הסיום שלו (ארגוני הנשים, עצרו את הסוסים עד להתבהרות כל העובדות). זה קרה בעיירת הנופש זמרינג, באזור הנמוך של הרי האלפים, מרחק שעה נסיעה מוינה, במין בית החלמה נטוש כבר עשרות שנים, שהדרו המגולף בעץ מתפורר בתוך נוף ירוק ורענן, ושמו בגרמנית הוא "קורהאוס". המבנה נבחר בכוונה כאתר למסע תאטרלי של 250 צופים, הנחשבים לאורחים. הם מוזמנים לשוטט במשך שלוש שעות בתוך מבוך של 13 חדרים, כשכל אורח בוחר לאיזה חדר להיכנס ומתי. כי "אלמה" הוא לא רק שיטוט בתוך נפשה של אישה שהפרתה והרסה גברים בדרכה המסתורית, אלא גם ביקור בתוך שיירי חיים שהיו וחדלו להיות. תפאורת החדרים שקיי רותיהם מתפוררים וטחובים רוטטת באור נרות הנוטפים חלב, שכבות של חלב, על גבי פמוטים ישנים ומצויצים, לפעמים בתוספת פסלון של ילד ואהיל על ראשו, כמו שאהבה וינה המקושטת של תחילת המאה ה-20, ועדיין אהבת. רק שעכשיו, אחרי שתי מלהמות עולם, מצופה המצויצות בשכבה עבה של רוע. רהיטי החדרים, שטיחים, ספות וכורסאות קטיפה, מהוהים ושוברים, גרוטאות כגון כלוב ציפור חלוד או פטפון ישן, זרי פרחים שהתייבשו, צילומים ישנים על הקירות ופרטיטורות צהבהבות של גוסטב מאהלר, בעלה הראשון של אלמה, מעידים שהמקום הוא ארכיון של תקופה שנקרבה בתוך הפאר שלה, שקעה בעוצמת יצריה.

כאן, כלומר שם, אירע האונס שלי. כאמור, זה היה בסצנת הסיום, סצנת האורגיה של אלמה והגברים של חייה, שבתמונה הזאת, שלא כמו בכל התמונות, מרגישים צורך להתעלל בה. להוציא אותה מאזור השליטה שלה בהם, כי רק בתור בובה מפסיקות עיניה הכי



מתוך "אלמה", אלמה מספר 3 עם פרוץ ורפל. "הזרע היהודי המנוון שלך", הטיחה פעם בורפל. סובל החריף את הדיבור ואלמה שלו אומרת: "מה כבר יכול לצאת מהזרע הרקוב שלך"



אלמה מספר 1 עם גוסטב מאהלר. "נשמתי אפי, אלף נשיקות הרעפתי על נעלי הבית הקטנות שלך, ועמדת מלא תשוקה בוערת לך הדלת שלך". כתב לה כשנודע לו על החומן שלה עם גרופיוס



גוסטב מאהלר, בעלה הראשון של אלמה, עם בתם מריה

פזה ההדגמה, אין ספק, היתה טוטאלית. ומי יודע, איש לא התנצל בפני מעולם, אולי פשוט דהרהר רכבת האקסטוזה שלהם ולא הצליחה לעצור כומו? לי זה לא היה משנה. לא נהגתי בכלל. המכות הכאיבו לי. היה לי מחסור באוויר. הרוקות נמשכו כנצה, ייבבתי קלות, הכובע שלי, ברט קטיפה שחור, רטט מתחת לעיני גבות הבובה. מהצד יכולתי להבחין רק בגוסטב קלימט, שאותו מגלם שחקן שכבר בסצנות קודמות הבהיל אותי בטרנס שלו, עם תנועות גוף מעוקלות כמו בצירויים של קלימט, משליך את אגן ירכיבו בתלהבת אל הבובה, שהיתה כבר אני. ועם זאת, ממעמקי מצבי הפוסט טראומטי ומתוך גרלות נפש מסוימת, אני חוזרת וטוענת ש"אלמה", הצגה שהפכה לפולחן בינלאומי, וינה, ברלין, ליסבון, ונציה, לוס אנג'לס, ועושה את דרכה לישראל, היא תופעה מרעושה במעברים בין עוצמה אנטישית לחולשה, כמשהק נפלא בתקריב קולנועי, במורבריות שחורה, בשמחת החיים, בהרפתקאות, בסיו, כון, בהגזכות מיתוס פאטאל, ובצעם כל מיתוס.

מטלטלת את הלב של מאהלר

אלמה שינדלר, שנולדה בוינה ב-1879 נחשבה ליפה בנעוריה וינה בתחילת המאה ה-20, ימי מלכות בית הבסבורג. מי שפלט בתחרות? כנראה גברים מעריצים בעלי כובע ציליני-דר הורומה לארובה, שהודמנו לבית הוריה, או אלה שצפו בה משוטטת לאט, במקצב הוינאי הנינוח וההרור של לפני מלחמת העולם. בשמלה מעוטרת סרטים, עם קולר קישוטי על הצוואר, מותניים חנוקים בתוך מחוך, בולעת בהנאה מלכר תית מבטי הערצה ברחובות וינה הראשיים. ואולי פגשה בהם כשביקרה עם הוריה וחבריהם בבתי הקפה "צנטרל" "גרינש" טיירל" עם ספות הקטיפה, הווילונות והחובים, מנורות נטיפי הברזל, כרכובים מעוטרים ומבחר הטורטים הגימוחים בפה. אנשי הרוח של וינה, ולא רק הם, הרבו לשבת בתחילת המאה בבתי קפה כדי לתדריין בהתרגשות על הצגות תאטרון שהמירע עליהן תפס כותרות ושיתות. הם התווכחו על התאוריות החדשות של פרויד על מיניות האדם. מיניות? איזו נועות! בוינה החשקנית דיברו רק על ארוטיקה עד שבא פרויד. ואולי הזכירו את רב המכר של וינה, הספר "מין ואופי" של הפילוסוף היהודי הצעיר אוטו ויינינגר, שהתאבד. ויינינגר גר אכול השנאה העצמית טען בספרו שהיהדות דומה לנשיות: שתיהן חלשות ודכיות, חסרות זהות, אופי ורצון. האנטישית מים הוינאים, בינתיים עוד מנומסים יחסית, נהנו מכל מילה. ואין ספק שדיברו באותם בתי קפה על "מלך ציון" הגבוה, בעל הזקן השחור, העיתונאי התמהוני תיאודור הרצל, שמר בר על ציונות, ומי יודע אם לא יזיק ליהודים. שהיה היהודים בוינה השאננה והתאוותנית היו כה מעוררים בחברה הגבוהה והאינטלקטואלית - חלקם גם מיררו את דתם כדי להישתלב - לב - עד שלא העלו ברעם אסון מתקרב. "הם היו מאושרים להיות מלאכי שרת בוורה שמי וינה", כתב טפן צווייג בספרו "רו העולם אתמול", באירוניה רקה. היהודים שזוהרו בשמי וינה היו מוזיקאים כמאהלר וארנוולד שנברג, סופרים כארתור שניצלר צווייג, אנשי תאטרון ג'ורקס ריינהרדט ורבים אחרים: ציירים, אדריכלים, עיתונאים.

אלמה שינדלר-מאהלר-גרופיוס-רפל, היתה אנטישמית, אבל נישאה לשני יהודים. למאהלר, שהתנצר כדי לזכות במ

חולות, הבהקות והגאות להפנט אותם. אלה הם המוזיקאי ג'ורטב מאהלר, האדריכל וולטר גרופיוס, הצייר גוסטב קלימט, מנהל הבורגניאטר הוינאי מקס בורקהרד, המלחין אלכסנדר זמליניצקי. ייתכן שאני טועה בספירה כי הכרתי התערפלה מעט כעבור רגעים אחרים. הרמות שבה הם מתעללים היא בובה ברמות אלמה בגודל אישה חיה, עם ישבנים וירכיים עסיסיים וערוה אפרפרה סמיכת שיער ופטמות אדומות זקר רות בקצה שדיים מושלמים, כאילו סיים מישור לינוק מהן.

הבובה אינה המצאה פרוורטית של יהושע טובול או פאולוס מנקר, מפני שהיתה במציאות בובה כזאת. הצייר האוסטרי אוסקר קוקושקה, שאלמה מאהלר שילחה אותו מחייה אחרי קשר רחוס משגלים, מלווה הערצה הרדית, ומשום כן, מסר כן מדי עבודה, איבר את איוונו הנפשי. במשך שנים התפלש בתוך אובססיות געגועים אליה והעניק לעולם כמה ציורים נפלאים של חוסר ישע גברי לצדה של אלמה. הנודע שבהם הוא "כלת הרוח", שבו מורפיים גבר ואישה בתוך מצע עלים כחולים סגלגלים, במין סופה, ללא אחיזה ככלום, גם לא זה בזה, האישה מתרפקת באופן מרוחק, ופני הגבר מופנים אל נקודה נעלמה. אחרי פרידתם, כשחזר ממלחמת העיר לם הראשונה שבה פצצה, שלח קוקושקה לבונה בובות ציור מפורט של אלמה בעירום, עם האף המחורר, המרושע משהו, השיער הסמיך וכמובן הירכיים והישבנים התפוחים. הוא הסיק את הבובה בכרכרה בעיר רדון, לקח אותה לאופרות ולקונצרט, עד שמאס במיצג המגוחך, שהיה גם מין גירוש שדים, וזמן חברים למסיבה והזמין אותם לעשות בה מעשים. הם כרתו בסוף את ראשה והשליכו אותה לפח.

אבל אני בומרינג, בסצנת הסיום, עוד רגע איאנס. החרר שבו מדרחשת סצנת הלפני סיום של המטע בן שלוש השעות וחצי, כולל ארוחת ערב, מכיל כמו שאר החרדים מעט מקומות ישיבה. מי שמגיע ראשון מתיישב, האחרים עומדים. זה היה הערב השלישי ברציפות שבו התארחתי בהצגה, כן, בהחלט הייתי מכושפת קצת, וגם מותשת. האוויר הכלאו והטחוב בבית ההחלמה אינו אוויר הרים צלול. לכן התיישבתי על חלקת השיש על גבי האה בחדר. עקבתי אחרי קוקושקה, שאותו משחק פאולוס מנקר עצמו, שחקן תאטרון וקולנוע וינאי ידוע, מוערך ופרובוקטיבי, נוגע בבובה בערגה ובכיס. עס. מלטף (או בוחש) במיומנות מרשימה את שיער הערורה האפור, מבקש מהמשרתת רייזל לפסק את רגליה של הבור, בה, רוקר עם שתי הנשים: רייזל מפעילה את הבובה ושלוש תם מתמוגגים. ברגע הבא נכנסה רייזל לבמה בעירום מבוש, בגוף מתקפל לשניים, והציעה את עצמה כתחליף לפאנטום האלמה. "כרי שהיא לא תרדף אותך בחלומותיך יותר ותענה תייסר ותצער אותך. כואב לי לראות אותך סובל". אבל קוקושקה שבו ברמות של אלמה המייסרת אותו והוא דוחה את האישה המנחמת. רשמתי לעצמי הערה לזכרון במחברת האדומה שלי כשלפתע שעטו לכיוון האה מאהביה של אלמה, במסיכות זהב ועיניים מושחרות, הבובה בידים, ולפני שהיפקתי לתפוחי המאה העמידו את הבובה אלמה עלי ושיגלו אותה בתנועות אלימות. זה היה המקום שבו הם עושים את זה בכל פעם, וסדר צריך להיות, כידוע. תאטרן אובר אלס. ואולי נעשה הכל בכוונה, תאונה ייצוגית כזו, שמרגימה עד כמה מסיגל האירוע שלהם לבטל את הגבולות בין שחקן לצר



אלמה שינדלר נווקה מהפנט, 1900-1901

התמונות היסטוריות מתוך אתר הספרייה של אוניברסיטת Penn



אלמה עם וולטר גרופיוס, בעלה השני, ובתם מאנון



אלמה מספר עם 2 וולטר גרופיוס. היא מעולם לא התעניינה במהפכה הארכיטקטונית הנוצציאלית שלו, שמעודה להקל על המונים, כי המונים לא עניינו אותה



אלמה עם פרנץ ורפל, בעלה השלישי

לילות או ימי אהבה, ופרידה, שלח גרופיוס לאלמה מכתב אהבה שמפציר בה לעזוב את חייה הקודמים. אבל במקום להיפנות אותו אליה כתב על המעטפה: "לכבוד גוסטב מאהלר". מאהלר המבועת מהגילוי (עומק הראייה של אמנים עשוי להיפוך לעיוורון כשמדובר בקרובים להם), הלך לפגוש את זיי גמונד פרויד. זה היה מפגש אנליזה מזורז, בן ארבע שעות, שתועד באופן חלקי ואיפשר למחברי ספרים על מאהלר או אשתו לדמיין אותו, וגם סובל עושה את זה בסצנה משעשעת שבה משתמשים קצת בידיש ומאהלר אומר "שמוק", במקום "שוק", ומכאן מתבררים העניינים מיד.

מפרויד חזר מאהלר עם הבנה מסיימת, שאמלל את אשתו כי היה מסוגל לאהוב רק אישה הרומה לאמו המיוסרת והחרדנית. תוכנה מאוחרת מדי, גם בגלל שבריאיותו הידרדרה. בכוחותיו האחרונים אסף מאהלר את אשתו בהצהרות אהבה ומחוות מתוקות (למשל, תעורת זיכוי לרכישת הילום מונחת על מצע ורדים). הוא השאיר לה פתקים על שולחן הלילה שלה: "נשמת אפי, אלף נשיקות הרעפתי על נעלי הבית הקטנות שלך, ועמרת מלא תשוקה בוערת ליד הפלת שלך". המעבר החריף משליטה בה לכניעות ולתלות הגביר את געגועיה לגרופיוס.

אלמה נפרדה מגרופיוס, בינתיים, וליוותה את בעלה אל מותו. נוח לתאר את המוות באופן פיוטי כשברוך לב, ואולי זה מה שהיה באמת.

נשפת באש של קוקושקה

ואו נכנס לחייה של האלמנה הצעיר האוסטרי אוסקר קוקושקה, שהיה צעיר ממנה בשש שנים, והיא הווינה אותה לביתה לצייר את דיוקנה. קוקושקה החושני והנאה, שהאמין בגאונותו שעוד לא הוכרה, הרגיש שאלמה מתאהבת בו ממבט ראשון. מה שנראה כהתלהבות מן הראי שמסקף לו את מאהובתו בעצמו, כלומר אלמה בתפקיד מראה, נהפך לאובססיה בגי' וונים תאטרליים. הוא מיהר להציע לה נישואים באופן המורד הבא: "העלי לי קורבן והיי אשתי". וגם: "עלייך להציל אותי עד שאהיה זה שבאמת יכול לרומם אותך ולא להשפיל אותך". מעניין. גברים רגילים מציעים אושר ועושר, אמנים אומרים את האמת. ואולי בעיקר אמנים כקוקושקה.

קוקושקה, שלהיטותו המינית כונתה בשם "ויטליות חייתית", מרד בהצטעצעויות הקישוטיות ההרמוניות של בני תקופתו ובער באמת משל עצמו, ללא עידון. לכן לא הע' מיד פנים גם כשבא אל אהובתו. הוא נחשב לצייר (אקספר' סוניסטי) שמצייר נפש יותר מאשר גוף ומשחרר את עצמו בפולחן היצירה שלו. הסופר הווינאי קרל קראוס אמר עליו שכשיש אש, קוקושקה משליך לתוכה את רשת ההצלה. אלמה, שהייתה מאוהבת בו, לא עמדה כנראה בעוצמות האלה, בהתקפי הקנאה, ברכושנות הגונפנית, בעירוב בין החיים לאמ' נות. קוקושקה איים על עצומתה בקשר. על עמידתה הקופה, על תנחת הלסת הקשה, חוקירה. כשרותה ממנו, עשינה הפלה וכתבה ביומנה: "הוא גורם לי לאבד את המומנטום שלי... הוא עשה אותי חולה - שנים... ועם זאת הוא מענג אותי כל כך, יותר מדי". קוקושקה התגייס לצבא האוסטרי במלחמת העולם הרא' שונה, חיפש את מותו, אבל רק נפצע קשה.

שרת מנהל האופרה בווינה, אבל נשאר יהודי בעיניה, ולסופר פרנץ ורפל, בעלה השלישי, שאיתו היה כמעט 30 שנה. ניי שואיה השניים, לאדריכל וולטר גרופיוס, שימחו אותה בזכות הטוהר הארי של הוויג. ברפל הטיחה פעם את "הזרע היהודי המנוון שלך", עד כמה שהמידע מרוק, וסובל עוד החריף את הדיבור ואלמה שלו אומרת: "מה כבר יכול לצאת מהזרע הר' קוב שלך". "אני לא יכולה איתם ואני לא יכולה בלעדיהם", אומרת אלמה באירוע של סובל ומנקר.

מעבר לנתונים שמצטלמים יפה רק בתמונות נדירות, אלמה נשאה כנראה את גופה בגאון והישירה מבט כחול מהפנט. אחת הסיבות לריכוז הנדיר והמחמיא שלה בנן שיי חתה היתה חירשות קלה שנגרמה ממחלת החצבת. אביה, שנפטר בילדותה, היה צייר נוף אוסטרי מפורסם, ואמה וית' רה על הקריירה שלה כזמרת. לאחר מות אביה נישאה אמה לתלמידו, וסלון הבית המשיך לארח את אנשי הרוח של התקופה. אלמה גילתה כישרון מוזיקלי בולט, כתבה שירים, וקיוותה להיות מנצחת.

שלושה גברים כנראה היו מאוהבים בה לפני שפגשה את מאהלר: הצייר קלימט, המלחין והמורה שלה זמלינצ'קי ומנהל התאטרון הווינאי בורקהרד. מאהלר נמך הקומה, הממושקף, בעל ארשת פנים טובת לב, היה מבוגר ממנה 19 שנה. אלמה אולי רמיינה לעצמה איך תתפתח כמו זיקאת בחברתו, אבל למאהלר היתה הויה אחרת. הוא רצה אישה שתמוגז איתו עד כדי כך, שתרגיש שהמוזיקה שלו היא גם שלה. במילים אחרות: אין מקום לשני מוזיקאים בבית אחד, הבהיר לה, ואלמה קיבלה את התנאי. הווינאי על קולה האינטימי, הייחור, הוא כמובן מפתח להבנת עולמה. נולדו להם שתי בנות, אחת מהן, מריה, נפטרה מדיפטי' ריה בגיל חמש, ובאותה תקופה אובחנה אצל מאהלר מחלת לב. הוא היה שקוע בהלחנה ובניצוח (התזמורת הפילהרמונית הווינאית והאופרה הווינאית), נסע לקונצרטים, לפעי' מים בלעדי רגשות, ושלה להן ספרותיות חינוכיות נטולות רגש. למשל: "אדם צריך להפיק תמיד את המיטב ממה שיש בידו ולהסתגל להתקפי המלנכוליה שלו על ידי כך שיחשוב על האסונות הפוקרים את העולם. לולא נהגי' תי כך, הייתי בוכה ונאנח כל הימים וחוזר הביתה רזה כרג' מלוח". כמה מוזר מצדו של מלחין שעליו אמר מלחין אחר, קרל היינץ שטוקהאוזן, שהמוזיקה המופלאה שלו מקיפה את כל טווח רגשותיו של בן כדור הארץ, "מן המלאכיים ביותר ועד לחייתיים ביותר", ושגם פרויד התפעל מעומק הבנתו את תורת הפסיכואנליזה שלו.

מאהלר הבחין במזוקת אשתו המבודדת אך לא זיהה את עצמת האועקה. הוא שלח אותה לנח בבית מרפא בטובי' לבאר על פילצת רופא שחשב שהחיים בחברת רמות אינטנסיבית כמאהלר מקשים על אלמה. אותו רופא לא ידע שמאהלר סבל מהיעדר אינטנסיביות באזור הלציו. כך לפי' חות טענה אלמה, 'חצנית חיי המין שלה, בויכרונותיה. בטובלכאר, לבושה חלוק צחור לבן וריחני כנראה, פגשה אלמה את גרופיוס, לאדריכל הגרמני שיננה את תפי' שת האדריכלות של זמנו. התנער מהסגנון הפרוסי המצור' עצע ופנה לצורות הצנועות, לסגנון הנקי והפשוט. גבר יפה תואר שעתידי היה לייסד את תנועת הבאוהאוס. לאחר כך וכך

העובדות מספרות שהאמנים שחיו עם אלמה פרחו ושגשגו. איך האיצה את חילוף החומרים הרוחני שלהם? היא חסמה למשל את פתחיה כדי לשלוח אותם לעבוד. לקוקושקה הבטיחה שתינשא לו רק כשייצור את יצירת המופת שלו. את ורפל שלחה לכתוב מכסת עמודים יומית לפני ששכבה איתו

אלמה הרתה לורפל, ובאחד הלילות ביקר בחדר המיטות שלה, כשגרופיוס בעלה היה במלחמה. היא היתה בחודש השביעי. האיחוד המיני הסוער מדי גרם למחרת בבוקר לפליטתו החוצה של פג. מין אדם שהתייסר חודשים אחדים



הגובה בדמותה של אלמה שמכנת בסצנת הסיום של האיחוד. עוד וגע תהפוך לרוקן

הומניסטים במיוחד? האופן שבו ביטא מאהלר את יצר ההרס האנושי, הדמוקרטיות הסוציאליסטית של גרופיוס, הבעי טה של קוקושקה בהרמוניה הקישוטית לטובת חיים כמו שם, במערומויהם, ההתמסרות של ורפל להשיפת גורלים של ארמנים שהושמרו על ידי הטורקים. בחירותיה של אלמה בגברים כאלה עשויות לרדב כעדה. ואולי לא. "אלמה" של סובול ומנקר הוא כנראה האירוע האחרון שיר ספק פתרונות לחירות. זהו מסע של אפשרויות. מה ששומעים ורואים בחדר אחד על אלמה עשוי להתהפך בביקור בחדר אחר. אולי לכן שבים אנשים לראות את ההצגה שוב ושוב, ראינו אותם מתייצבים ברלפק המלון "פאנאהנס", פאר זמ רינג בימייה השונים, עם תיק קטן ללינת לילה, מודיעים בצ' ליל ארוטי גאה לפקידת הקבלה: "אנחנו באנו ל'אלמה!". פסיכיאטר וינאי אחד היה באירוע שמונה פעמים, והוא לא היחיד. יש ל'אלמה' צופה מיתולוגי אחד, מאוסטריה, שצבר 73 ביקורים בהצגה. מיתוס הוא בהחלט מגיפה.

ארבע שחקניות משחקות את אלמה בו זמנית בכל ערב. שלוש אלמות זהות בלבד, שמגלמות אותה בין גיל 20 ל-50, ואלמה קשישה, ריווה, רות רפאים בת 128 שנה, שפותח וסוגרת את האירוע, שהוא בעצם מין חגיגת יום הולדת לאלמה. אף אחת מהשחקניות הצעירות לא נראית כמו פאם פאטאל, ובכוונה הליכש אותן מנקר (והתפאורנית המלכית שה גינה באל) בשמלה עלובה מכותנה, עם פסים כחולים, שלא נתפשת בכלל בתודעה מרוב בנאליות, כך שאנחנו נשארים עם גרעין השחקנית החשופה. עם השחקנית שמ' שחקת את אלמה קרוב אלינו, וחושפת את העוצמות שלה כשחקנית. וגם כל פצעון על פניה.

המשחק מסוכן לכולם. השחקנים חייבים להילחם על תשר מת הלב שלנו, שלא נברח לחדר אחד. גם אנחנו מסתכנים. האם נכנסנו לחדר הנכון, או אולי לברוח? מה שלא יהיה, לאן שלא ניכנס, תמיד תהיה לנו חוויה של פלישה אקראית לתוך חיי אדם ברגעים מסוימים, והאירועים יוצרים תמונה שמרתח חשת בתוך זמן נפשי. מעניין ואמיתי יותר מהזמן השעוני. כך ש'אלמה' הוא בבת אחת מין קווינו של מהמרים, וגם מסע שוטטות באינטרנט עם חופש בחירה להחליף מקור מידע, וגם קרנבל שבו מפרים את הסדר הטוב, מתחפשים, מחליפים זהויות (אלמניאק, דווקא המניאק הזה, מחליף חליפה ושפת גוף והופך לפרויד, למשל). במסדרונות שבין חדר בניין מסתובבים אנשים צעירים המרוכזים באזוניה הצמודה לאוזן שלהם שהיא אולי גם מיקרופון, תזמונים את אירועי החדרים השונים, מעי בירים מסרים לשחקנים, להאט או להאיץ, כך שכל הקהל ייצא יחד מכל החדרים לזוויה של מאהלר, עם הלפידים והאש, חצר הבניין, ואחר כך ניכנסו כלנו לסעודת ההבראה. כך גם נזרום יחד בסוף הערב לסצנת הסיום, מכל חדרים, כמעט יחד.

מפחדת כל כך מחולשה

על הטילול בהצגה הזאת אני יכולה לדרוש רק באופן לא מסודר. היו פעמים שבתוך ההמוניות ללכת אחרי אתה האלי מות, אבל תעיתי ביער האורחים המתרוצצים, בתוכם גם נכים על קניים שרדו בעון, כמו צליינים בדרכס אל האור. את שלוש האלמות מיינתי לעצמי כך: הצעירה הסקסית סית עם האף המחוורד והשיער השחור, הצעירה הבלבדנית (שמדברת אגב אנגלית ולא גרמנית) שהיא שחקנית בעלת



אוסקר קוקושקה, המאהב העוצמתי

האונס שלי אירע בסצנת הסיום, סצנת האורגיה של אלמה והגברים של חייה. הדמות שבה הם מתעללים היא כובה בדמות אלמה בגודל אישה חיה, עם ישבנים וירכיים עסיסיים וערווה אפרפרה סמיכת שיער ופטמות אדומות זקורות בקצה שדיים מושלמים, כאילו סיים מישוהו לינוק מהן

אנשים באים לראות את ההצגה שוב ושוב, מתייצבים ברלפק המלון עם תיק קטן ללינת לילה, מודיעים בצ' ליל ארוטי גאה לפקידת הקבלה: "אנחנו באנו ל'אלמה!". פסיכיאטר וינאי אחד היה באירוע שמונה פעמים, ויש צופה מיתולוגי אחד שצבר 73 ביקורים בהצגה



אוסקר קוקושקה, "הנאבהים", 1913. החזן בין אלמה לקוקושקה עולה על הבד

בחיפשיה אחרי בעל נאות נזכרה אלמה בגרופיוס, למרות שמעולם לא התעניינה במהפכה הארכיטקטונית הסוציאליסטית שלו, שנועדה להקל על ההמונים, כי המונים לא עניינו אותה. היא בכתה ימים ולילות בברלין, על פי ריווחיה ביומנה, עד שהד בעל המיועד התאבד בה שוב. מתברר שאלמה בחרה, לא נבחרה. את רוב ימי הנישואים העביר גרופיוס בחזית, נולדה להם בת בשם מאגן (שנפטרה משיתוק ילדים כשמלאו לה 18), ואלמה הרגישה ונזחה. סערות היצרים של ימי קוקושקה היו רחוקות מדי, עד שנקרה בדרך בבית ידידים הסופר והמשורר היהודי השמנמן פרנץ ורפל, יליד פראג ובן חוגו של קפאק, והיה קיבלו תפנית מפלצתית. אלמה הרתה לורפל, ובאחד הלילות שעל שכמותם אומרים לילות זוועה, ביקר ורפל בחדר המיטות שלה, בבית בר מרינג, כשגרופיוס בעלה היה במלחמה. אלמה היתה בחודש הש' ביער. בחדר התחנן ישנו הבנות אנה ומאגן. האיחוד המיני הסר עד מרי גרם למחרת בבוקר לפליטתו החוצה של פנ. מרטיץ היה שמו כל עוד חי. מין אדם שהתיישר חודשים אחרים, הגולגולת שלו נוקבה כמה פעמים בניסיון להציל אותו, וכנראה שהיה גם חולה במחלת ההודקנות המואצת, פרוגרדיה. פג קשיש שהופלץ. טראומת הפג מרטיץ רודפת את הצופים בכל מיני צורות במהלך המסע התאטרוני שראיתי במרינג, שמיד נחזור אליו.

אלמה וורפל, שהיה צעיר ממנה ב-11 שנה, חי יחד עד מותו ב-45, ואלמה היה זו שיוזמה את בריחתם לארצות הברית עם עליית הנאצים. בתקופתה כתב את 'יצירת המופת שלו על השואה הארמנית' 40 הימים של מוסה דאג' ויציי רות אחרות כמוכן, וזכה בכמה פרסים. הוא נפטר מהתקף לב, היא חיה עד גיל 85 מוקפת תמונות ומוזכרות של האוהביה (היו גברים נוספים, ביניהם ביולוג וגם תאולוג ב-37 כשא' למה היתה בת 63). בשנותיה האחרונות נהנתה מתמלוגי היצירות של מאהלר, שלא העריכה כמוזיקאי, שהפך למי לחין פופולרי בין השאר בזכות המנצח ליאונרד ברנשטיין. היא לא סבלה ממחסור אי פעם, היו לה בתים בונציה, בומי רינג (לא התקרבת לביית שכן הוזהרת שלדיירים הנוכחיים בו נמאס לראות מציצנים), בוניה, בררום אוסטריה ועוד.

מכשפת את כל מי שצופה בה

מה היה כוח המשיכה של אלמה? מהו כוח משיכה בכלל? זה, אם רק היינו יודעים משהו על התכונה הזאת, היינו מתא' מנים. אמרו שחום גופה היה גבוה בחצי מעלה מאדם רגיל. ואולי היה זה ריח גוף מסוים? יש גבר וינאי, שסובול ומנקר פגשו אך שמו פרח מראשם, שגרל בבית יתומים. יום אחד, כשהיה בן 12, הטילו עליו להגיש זר פרחים לאלמה מאהלר שבאה לביקור. אלמה בת ה-53 קברה את פניו בין שדיה, איברו הודקן, ומאז הוטל בו כישוף. הוא אוסק פריטים שק' שורים גה, ואינו מפסיק לחשוב עליה. סובול הכניס אותו לאירוע האמנותי "אלמה" והעניק לו את השם אלמניאק. "לא התאובנו באלמה, אבל פיתחנו קצת ריספקט", אמר לי פאולוס מנקר באחת משיחותינו. ובאמת אין מה לחפש עמדה מוסרית באירוע "אלמה". מרובר בגרוטסקה שמאירה את החיים מצד הכיעור היפהפה שבהם, לא מצד המוסר.

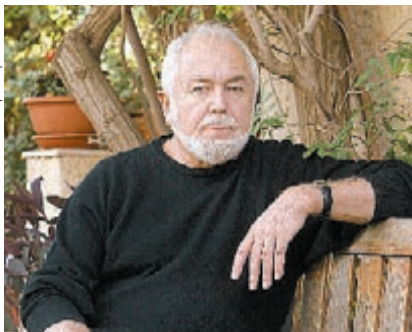
אנחנו רשאים כמוכן לטעון שאלמה היתה מניפולטיבית ולא מוסרית, תכונות המתפקדות כשיקוי האבה כשמדובר בגברים מסוימים, אבל העובדות מספרות שהאנשים שיתו איתה פרחו ושגשגו. איך האיצה את חילוף החומרים הרוחני שלהם? היא חסמה למשל את פתחיה כדי לשלוח אותם לעבוד. לקוקושקה הבטיחה שתינשא רק כשיצור את יצירת המופת שלו. את ורפל שלחה לכתוב מסכת עמודים יומית לפני ששכבה איתו.

אלמה, יש להניח, שתלה ורעי הערצה בגינת היחסים שלה, עדרה את ערוגת האגו, ליטפה את הצמחייה בגוף מתמסר. אולי ידעה את סוד המיגון הנכון בין התמסרות להימנעות, בין נתינה לא קורבנות ובין שמירת גבולות, אם כך היה, היא היתה גאונית הראויה לכל הגאונים שלה. ועם זאת שתתה רוב חייה הבוגרים בנדיקטין, ליקר על כסיס בנדי וצמחים צרפתיים, עד כדי התמכרות כנראה, מה שמעיד על מצור קה, אולי על אותה ריקות שנפערה בה מאותו יום שבו וית' רה על הקול שלה כאמנית. אחד המונולוגים היפים באירוע "אלמה" הוא זה על איבוד הקול שלה: "היה לי קול, קול עדין ורך, היה לי קול ששר בתוכי... אבל אני את הקול שלי לא שמרת... עד היום הקול שלי חנוק בתוכי, שבור, קרוע, מרוסק. אם אפתח את הפה, אם פעם אחת אפתח את הפה, תצא ממנו צעקה שהעולם לא שמע. צעקה של אישה, של מיליוני נשים שגברים חלשים ומפוחדים הותיקו את קולן". ומה אומרת לנו העובדה שהגברים האמנים בחיי אלמה היו



הבמאי פאולוס מנקר. חוגג בתפקיד קוקושיקה

באחד משלושת הימים ראיתי את קוקושיקה משתוללת מתשוקה, בבגדים כתומים-זהובים, קצת מוקיוניים, מנסה לפתות את אלמה על השולחן. "הו אלמה, כלבה מיוחמת מתוקה!". "לא, אל תיגע בי! אתה עובר לידי ואני נכנסת להריון"



המחזאי יהושע סובול. מפגיש עם נטקסטום

יוה לדיווה

"אלמה" תשתתף כנראה בפסטיבל ישראל הבא. דנה אינטרנשיונל, רוצים אותך בקאסט

פאולוס מנקר, הבמאי של "אלמה" ומי שמגלם את קוקושיקה, ביים ב'98 את הגרסה הווינגרדית ל"נפש יהודי" ושיחק את תפקיד הפילוסוף אוטו ויינגרט. גר. אמו, השחקנית המפורסמת באוסטריה הילדה זוכר, שיחקה את אמו של ויינגרט ורחצה אותו בעירום. אביו של מנקר גילה לו או שהסבא רבא שלו היה יהודי, כלר שר הוא שמיינית יהודי לפי החישוב שלו. בהצגה הזאת נקשרה חברות בין סובול, בנם של חקלאים מתל מונד, שבוך כבר שנים במחוזות שלו את הסיכוי של הישראליות והציוניות להתחרות בכוח העיקש של היהדות, ובין מנקר, בנו של מנהל הפולקסתיאטר לשעבר. סובול ומנקר שיתפו מאז פעולה בהעלאת מחזה על פי ספרו של ניקולס פרנק, בנו של מושל פולין הנאצי שהוצא להורג במשפט פושעי המלחמה בנירנברג, המת עב את אביו בעוצמות מבלילות. בהצגה שהועלתה ב'95 ישב הקהל בטריבונונה ענקית על במה, עלה, ירד והסתור. בב. מנקר כיבד פעם את ראש עיריית וינה האנטישמי יורג היידר בתואר חזיר פשיסטי, היידר דרש להוריד את הצגת הובל על הבן של פרנק, והיה רועש ותוסס כמו שמנקר אהב.

פניו של מנקר פונות עכשיו לירושלים. הוא מגייס כספים לביקור "אלמה" בארץ באביב הקרוב, מח וזה להציגותה ב'60 למדינה. פסטיבל ישראל כבר הוזמן את ההצגה. ההפקה תדבר בעברית ובאנגלית, אולי גם ביידיש, ותלווה בחלקה מחדש. בהווה הפרועה של מנקר ישחק טומי לפיד את פרנוד, רנה אינטרנשיונל תהיה אלמה הריווה ואיתי טיראן אחד הגברים בחיי אלמה (מאהלר, יש להניח).

למלא את תחושת הריק שיש לו בארץ, להלחיק את עצמו מחדש: "רציתי כל כך לבוא לארץ הזאת. אמרתי לעצמי: אם אתה מבצע מעשה חשוב כל כך, תהיה סוף סוף גבר. עם איראליים גדולים, היסטוריה, מוסר. והנה אני, וזה לא קרה... או כשראיתי אותך אמרתי לעצמי: אלמה! כן! תתאהב באלמה, זה ימלא אותך סוף סוף וימלא אותך במשהו".

ביום אחר, בשעה אחרת, ואולי באותו יום, נכחתי בחדר המבואה, עם בר המשקאות, כשליילי לייור, הלסבית העשירה שהיתה מאוהבת באלמה וניסתה לפתות אותה, שאותה משחקת אלמה הבלונדינית המדברת אנגלית, מטיחה דברים בפני אלמה הקישישה, הבלונדינית הוורדרת, הדיווה. היא לועגת לאלמה ששפכה את המוח שלה לערימת זבל של כל עילוי מודרן והפכה את הגוף שלה לבית שימוש, כלי קיבול לזרע של כל גאון מוזון. אלמה הקישישה מוחה, ומשמיעה את נאום הדין האנטי המסוגלת לאהוב כמה גברים יחד: "הלוואי שהיו לי אלף לבבות", היא אומרת, "לא, אני לא יכולה להקפיד את לבי מול אור בוחק של כוכב צעיר שמפיע ברקיע שלי". אלמה הדיווה, שהשתפן האדום נמדה על פניה, צועקת בהתרסה: "אני מלאה בורע, אני מלאה בורע. ואני גאה בכך. אני מלאה עד קצה הראש. המוח שלי צף בים של זרע. הוא ניגר מאחורי, מנחירי, וזוג מכל החורים שלי... מה את רוצה, חייתי חיים מלאים!". אלמה יוצאת באקסטזה לחצר, ושם, על מין מוזב וזכוכית מואר, היא צועקת שהיא גומרת, בקול תרועה. אני נוכרת בשעה שהיתה לי עם 'זופינה פלט, אלמה הארמונית, לפני ההצגה, בחדר האופור שלה: "כשאני מסתכלת על סובול, מין גורו מלא שלווה, אני אף פעם לא מאמינה שהוא כותב את הטקסטים האלה", אמרה לי. גם אני לא מאמינה.

בחדר משלושת הימים, באחת השעות, ראיתי את קוקר שקה משתוללת מתשוקה, בבגדים כתומים-זהובים, קצת מוקיוניים, מנסה לפתות את אלמה על השולחן. "הו אלמה, כלבה מיוחמת מתוקה!". "לא, אל תיגע בי! אתה עובר לידי ואני נכנסת להריון". אלמה מספרת לו שהיא מתכוונת לה פיל, קוקושיקה יוצא מרעתו ומשליך כיסא.

פאולוס מנקר שמשחק את קוקושיקה כאיש בתוך חומריו הטבעיים, משחק עם עצמו את משחק הסכנה. נדמה לי שהוא אף פעם לא בטוח אם לא יאבד שליטה. כשהוא מתרוצץ עם פמט בורע, אבו ברוחת ליתר ביטחון. במנוסתו אני נקלעת לחדר מבעית ממול, חדר ריק. זהו החדר שבו שכב קוקושיקה קה פצוע כשחזר מהחזית. על השולחן מונחת הקסדה שלו. על צלחת אמייל לבנה מונח צמר גפן טבול ברם. אמרו על קוקושיקה ששמר במשך שנים את צמר הגפן עם רם ההפלה של תינוקו. מנקר שחזר את הדימום. והנה שוב בובת תינוק קטועת רגל, הילד שהופל עומד על כן, רומה לחלוטין לתינוק מרטיין האומלל שעתיד להיוולד.

במסדרון שבו תלויות תמונות של אלמה והגברים שלה, וגם ציורי קוקושיקה, אני נתפסת לתמונה שלה בוקנתה, עם ורפל, בפתח ביתם בבורלי יחלס: זוג שמן, מפוטם, נטול כל של של חן, מין יאכנע קשת פנים מפוליס ומין המפטי דמפטי עם כרס רמית ביצה ענקית. אין זכר לתפארת הסקס אפיל, רק מין היצמרות נואשת של מודקנים. "מה אתם רוצים מהי בהמה הזאת", צעק פעם ורפל כשאלמה טענה בפני ירידים שהיא לא מאמינה שמתרחשת השמדת יהודים באירופה.

מעוררת נוסטלגיה לתרבות מפוארת

וככה שוטטתי, קצת אחרת דיבוק, במשך שלושה לילות בבית המרפא בומרינג שאירח פעם את שועי וינה, ביניהם אריסטוקרטים ויהודים רבים, גם בני משפחה רוטשילד. ואחר כך אירח, באותה רמת אידיבות, את הצמרת הנאצית, ועכשיו הוא גווע, עד שבאה "אלמה" בימי הקיץ להוכיח ימים אחרים.

בשעת הארוחה השמיעה תזמורת קטנה מהמרפסת בחדר האורחים את הניגון של השיר ביידיש "ביי מיר ביסטו שיינ" (בשבילי את יפה) והשיר "עוד נשובה אל ניגון עתיק". שכני לשולחן האוכל היו רופא וינא נשוא פנים ואשתו יפת התואר. הרוקטור פנה אלי ואמר: "הביני, זהו מסע צליינות אחרי מותה של אוסטריה-הונגריה. היה כאן כור היתוך של תרבויות, אנחנו חיים גם היום מהמורשת התרבותית של היהודים, מאהלר, ורפל, פרויד, שניצלר. זה מסע נוסטלגי אל תקופה שלא חזרה על עצמה".

נדמה לי שהבנתי. וינה מתגעגעת ליהודים שלה. חשבתי על כך בשקט ונשפלת בי עצמי לעונת הקיום הרב שכבתי ששטה בתוך דומרמניות סגלגלות. למחרת טיילתי ברחוב ברגאסה שבו גרו פרויד וגם הרצל. הרחוב בוק ביופי אצילי ביום שטוף משמש. הזלתי כמה רמעות של עלבון. ⊗



עוצמה שיכולה להחליף צורות: צעירה מאור, מודקנת, או לסבית בתלבושת עור. ואלמה השלישית, הבשלה, הארימונית, ששיחקה את הכפיל של אוטו ויינגרט במחזה של סובול "הלילה האחרון של אוטו ויינגרט" (שנקרא בארץ "נפש יהודי") כשהועלתה ב'89 בווינה.

בערב הראשון מצאתי את עצמי באחת התמונות המרגשות של האירוע. הייתי בתוך חדר עם מיטת נערה, עריסת עץ קטנה עם רובנים ושיחים קמלים בתוך עצצים. אלמה השלישית, הבשלה, שיחקה את הבת של אלמה, אנה. אנה היתה ורתה בפני בעלה השלישי של אמה, פרנץ ורפל, ששמעה את קולות הלילה שבו שכב עם אמה שלה עד שהתינוק מרטיין נפלט מהרחם של אלמה. "אתה באמת הענקת לי את החופש שלי כשהייתי בת 14", אומרת לו אנה בת ה-40 בערך, ויש בת על המיטה כמו ילדה. היא מתכוונת לזה שבאותו לילה הבינה שמתור לה לא לאהוב את אמה ושיקיימים מצבים בלתי אפשריים בעולם. אנה נזכרת: "אז התעוררתי באמצע הלילה. רעשתי רעשים משונים וקולות יוצאים מחדר המיטה של אמה. לא הכרתי את קולה, הוא היה מחוספס, גרוני ופי ראי. חשבתי שהיא וועקת לעזרה, אבל משתו בקולה העביר לי מסר אחר. ואז ויהיתי את הקול שלך. הטנור הקטיפתי החם... ואז היא חזרה וקראה בשם שלך, 'הו פרנץ', זהו פשע, אתה רוצה פרנצל, הו אלוהים!... ועוד דברי שירה כאלה. זה נמשך לנצח, ושוב ושוב, ובכל פעם שחשבתי שזה נגמר זה התחיל מחדש באנרגיה מחדשת...". (התרגום מהגרסה האנגלית, כאן ובכל מקום, הוא שלי - ש.פ.)

אנה ממשיכה לספר איך נדרמה בסוף, עם אותה הצעירה מאנון שנצמדה אליה, איך הוועקה בבורק על ידי המשרתת אל אמה המדוממת, איך התרוצץ ורפל בהיסטריה והיא היתה זאת שהוועקה רופא לבית בומרינג, וגם הרגיעה את ורפל. "מרטיין הקטן והמסכן, לא היה לו סיכוי, כמו שברפק החוצה לעולם. הוא היה כזה תינוק מסכן... מייבב תמיד בקולו הו עיר, החלוש. כשמת עשרה חודשים אחר כך, היא אפילו לא באה מברלין ללוויה שלו. היא לא רצתה מחולשה".

וביום אחר, בשעה אחרת, כבר הייתי בתוך אוטובוס שחיכה בחוף לנוסעים לפלשתינה. פרנץ ורפל ואלמה אכן ערכו יחזה לאזור ב'25 ובי'29 בעקבות ההתעניינות של ורפל בתלוצים הארץ ישראלים. אלמה, שוב הבשלה הארמונית, נזפה וצעקה כל הדרך על פרנצל שלה, שנעלם לי פתאום, בזמן שעלו מהשיחים יללות תנים. ירדנו מהאוטובוס והיינו עדים לסצנה של גיחוך ועצב: חלוץ יהודי בשם פול, גבר כשנות העשרים לחייו, מחזר אחרי אלמה בת ה-50 כמעט, בלי להתכוון באמת. היא כבר לא אדם אלא אוביקט. אלמה מרגישה שהוא צוחק ממנה, הם עומדים זה מול זה במין בקתה ריקה, כל אחד מחזיק לפיד בידו, אלמה כמעט משתגעת בריק של עצמה. "תפסיק את זה, מטרופח אחד, אני רוצה לצאת מהארץ המטרופח הזאת... עזוב אותי תינוק... אני רוצה למות, אני מגעילה את עצמי... אני לא רוצה להיות אישה... אני שונאת להיות אישה. אני מלצת". אפשר להיין בתורה. פול מסביר לה שבסך הכל קיווה להתאהב בה כרי